

Zsugorodás és feljebb lépés?

Aktuális helyzetkép a magyar könnyűiparról

Molnár Ernő

PhD, egyetemi docens. Debreceni Egyetem Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék

Bevezetés

A könnyűipar az egyik legkorábban és legnagyobb mértékben nemzetköziesedett iparág, mely világszerte nagyarányú térbeli mozgékonyaságáról, illetve különböző országokat – vagy akár kontinenseket – átfogó termelési hálózatairól ismeretes (Dicken 2011). E térben tagolt gyártási rendszerek kialakulása az iparág globális centrumtérsegekből előbb közelebbi, majd távolabbi lokációk felé tolódásával magyarázható, melyet az *offshoring* kifejezésével írunk le. A helyi alvállalkozókkal kialakított együttműködések vagy leányvállalatok keretében megvalósuló gyártáskihelyezés fő mozgatórugója a költségek csökkentésére törekvés. A folyamat földrajzi hatókörének kiterjedését támogatják a távolságok áthidalásának hosszabb távon mérséklődő anyagi terhei és az iparági kereskedelem deregulációja, azaz a vámok és importkorlátozások leépítése. Az elmúlt időszakban ugyanakkor ellentétes irányú, ún. *reshoring* folyamat is megfigyelhető. Ezek hátterében a költségkülönbségek erodálódása, a földrajzi közelségen alapuló rugalmas piaci reagálás felértékelődő képessége, a patrióta és/vagy fenntarthatósági szempontok erősödése a fogyasztásban, a nemzetközi hálózatok működtetésének kockázatai, illetve a fejlett országok gazdaságpolitikai prioritásainak átalakulása áll (Andersson et al. 2018; Dobos 2022; Fratocchi et al. 2014; Lund, Steen 2020; Vanchan, Mulhall, Bryson 2018).

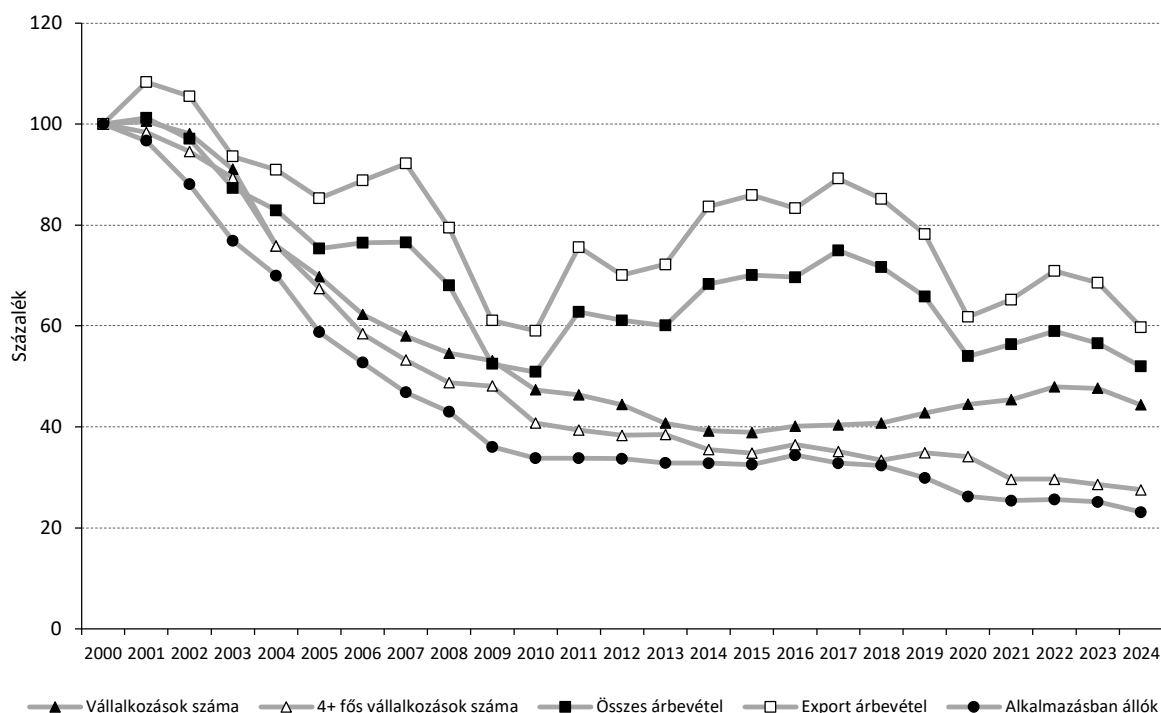
Magyarország és régiója a jelentős nemzetközi mobilitást mutató könnyűipar munkamegosztási rendszerében köztes pozíciót foglal el: az európai gazdasági centrum közelében fekvő, relatív költségelnyöket felmutató gyártóhely. Meglehetősen korán és nagymértékben vált részesévé az iparág nemzetközi termelési hálózatainak, majd a dereguláció által felerősített globális verseny a térség gyártói pozíciójának gyengülését eredményezte az ezredforduló után (Hamar 2006; Laki 2005). A 2010-es évek átalakuló nemzetközi környezetében *várakozások* és *kételyek* is megfogalmazódtak a könnyűipari gyártás lehetséges visszatérése kapcsán. E folyamatban nagy fontosságot tulajdonítanak a régió európai centrumtérsegekhez közeli és EU-n belüli fekvésének, mely előny a piaci igényekhez igazodó rugalmas gyártásszervezés és a nemzetközi hálózatok működtetésével összefüggő kockázatok menedzselése kapcsán is. Ez a földrajzi (és kulturális) közelség ráadásul további összetevővel egészül ki, ha a helyi márkák felfutásában rejlő lehetőségekre gondolunk (Dobos 2024). Kételyek a helyi gyártókapacitások mennyisége és minősége, az iparági környezet csökkenő komplexitása kapcsán merülnek fel: a tapasztalatok alapján ugyanis kijelenthető, hogy a könnyűipar csak az emelkedő költségeket kompenzáló *feljebb lépés*, azaz társadalmi és környezeti fenntarthatósági szempontokkal is

kiegészülő képességnövekedés esetén maradhat hosszabb távon jelentős a régióban (Molnár et al. 2025).

A Magyar Textiltechnika egy korábbi számában – *terepi* kutatási *tapasztalatokra* építkezve – részletesebben foglalkoztunk a *feljebb lépés* hazai könnyűipari cégek körében megfigyelhető formáival (Molnár et al. 2023), majd az iparág humán hátterét, az általánosnak tekinthető mennyiségi és minőségi *munkaerőhiány* kiváltó okait, valamint a probléma áthidalását célzó vállalati stratégiákat egy Educatio című folyóiratban megjelent cikkben tovább részleteztük. Utóbbi írásnak az volt az egyik végső következtetése, hogy a különböző nemzetközi és hazai hálózatokban történő hosszabb távú (sikeres) részvétel, illetve a megfelelő humánerőforrás-utánpótlás egymást kölcsönösen feltételezi (Molnár, Mészáros, Nagy 2023). Újabb írásomban ezekre a kutatási eredményekre is támaszkodom, amikor néhány kiválasztott mutatóra alapozva továbbvezetem korábbi iparági elemzésemet (Molnár 2021) a *magyar könnyűipar ezredforduló utáni dinamikájáról* és *szerkezeti átalakulásáról*. Elsősorban KSH és EUROSTAT adatokra épülő munkámban – az iparág teljesítménymutatóinak vizsgálatán túl – kísérletet teszek a feljebb lépés megragadására, a terepi tapasztalatok és az iparági adatok összekapcsolására.

A magyar könnyűipar dinamikája

A textil-, ruha- és lábbeligyártó ipar ezredforduló utáni *zsugorodása* Magyarországon többféle teljesítménymutató (működő vállalkozások száma, 4 fő feletti működő vállalkozások száma, összes árbevétel, export árbevétel, alkalmazásban állók száma) tükrében is szembeötlő. Elsősorban az árbevételi mutatók esetében a 2008-ban kipattant gazdasági válság 2009-2010. évi mélypontjához képest ugyan figyelhető meg visszaemlékedés (2017-ben az összes árbevétel 75%-át, az export közel 90%-át érte el a 2000. évi teljesítménynek), azonban ez a konjunktúra átmenetinek bizonyult és már a koronavírus-járvány előtt kifulladásra látszott. A pandémia által okozott jelentős visszaesés után is volt kisebb pozitív korrekció, de 2017-2019 és 2022-2024 árbevételének zsugorodása nagyjából ugyanarra a trendvonalra fűzhető fel. Mindez arra utalhat, hogy a koronavírus-járvány, illetve az orosz-ukrán háború által okozott energiaválság inkább felerősített, mintsem kiváltott bizonyos *strukturális alkalmazkodási kényszereket*. 2024-ben a legtöbb indikátor elérte vagy megközelítette eddigi legalacsonyabb értékét az ezredforduló utáni időszakban. Az összes működő vállalkozás 44%-át, a 4 fő feletti működő vállalkozások 28%-át, az összes árbevétel 52%-át, az export 60%-át, az alkalmazásban állók száma 23%-át érte el a 2000. évi értékének. Az összes és a nagyobb működő vállalkozások eltérő dinamikája az iparág szervezeti hátterének *elaprózódására*, a kisebb mikro-vállalkozások szerepének felértékelődésére, míg az árbevételi és foglalkoztatási mutatók diszjonáns fejlődési pályája a *nagyobb*

Összes és export árbevétel alatt az értékesítés nettó árbevétele értendő.

1. ábra: A könnyűipar néhány alapmutatója (a 2000. évi érték százalékában); adatok forrása: KSH

hozzáadott értéket képviselő tevékenységek felértékelődésére utal (1. ábra).

2024-ben ugyanakkor még mindig közel 5.000 db vállalkozás, ebből 105 db legalább 50 főt foglalkoztató nagy- és közép vállalat működött az iparágban, amelyek összesen 30.000 fő körüli alkalmazásban állóval rendelkeztek. Ha ehhez hozzáteszük, hogy akadnak vállalkozások, amelyek könnyűipari gyártó tevékenységet (is) végeznek, de fő tevékenységük alapján a nagy- és kiskereskedelem, a divat- és formatervezés, a bútortipar, az orvosi eszközgyártás vagy akár a járműalkatrész-gyártás területén vannak regisztrálva, akkor nyilvánvaló, hogy a könnyűipar-releváns gyártó tevékenységek a valóságban nagyobb súllyal jelennek meg a magyar gazdaság szerkezetében, mint ami az iparági adatokból kiolvasható. Ez nem csupán a könnyűipar észlelt méreteire van hatással, de a dinamikai mutatóira is. A bőripar egyik legnagyobb szereplője például az utóbbi években váltott fő tevékenységet és került át a járműalkatrész-gyártók közé: tekintettel 20 milliárd forintot meghaladó árbevételére és 700 fő körüli foglalkoztatására (2024), ez önmagában elegendő volt az ágazat adatainak lerontásához, de a könnyűipar egészének a mutatói is megéreztek. Ha – jobb megoldás híján – maradunk a „hivatalos” iparági keretnél, akkor megállapíthatjuk, hogy a fent leírt zsugorodás együtt jár a könnyűipar feldolgozóiparon belüli relatív pozícióvesztésével. Az összes és a 4 fő feletti működő vállalkozások, illetve az alkalmazásban állók száma tekintetében 15% feletti részesedése 5-10% körülire csökkent, míg az árbevételi mutatók terén 5%-ot közelítő aránya 1%-ra apadt 2000 és 2024 között.

A könnyűipar zsugorodása azonban korántsem volt egységes a vizsgált időszakban. Egyedüli alágazatként a bőrfeldolgozás képes volt a növekedésre: 2017-ben összes árbevétel terén több mint 680%-át, foglalkoztatás terén közel 130%-át érte el a 2000. évi teljesítményének. A

másik három alágazat 2003 után egyetlen évben és egyik mutató esetében sem tudta sem felülmúlni, sem megismételni a 2000. évi teljesítményét, bár a textilipar és a lábbeligyártás árbevételében is mutatkozott némi visszaemelés. Az árbevételi és a foglalkoztatási mutatók dinamikájában megfigyelhető, nagyobb hozzáadott érték irányába történő elmozdulásra utaló különbségek kifejezettebbek a bőrfeldolgozó iparban és a textiliparban, míg mérsékeltebben jelennek meg a ruházati iparban és a lábbeligyártásban. Utóbbi két (alapvetően is élőlétszámigényesebb) alágazat az átalakulás legnagyobb veszteségének tekinthető, hiszen összes árbevételük csupán 27-27%-át, míg foglalkoztatásuk 22-17%-át érte el 2024-ben a 2000. évi teljesítményüknek. Ez pedig a könnyűipar átlagától (52% és 23%) is jelentős mértékben maradt el (1. táblázat).

Az eltérő dinamika az alágazatok változó súlyában is visszatükröződik. Összes árbevétel tekintetében a ruházati ipar vezető szerepét felváltotta a textilipar primátusa, miközben a 2010-es évtizedben akadt néhány év, amikor a bőrfeldolgozás számított a legnagyobb alágazatnak. Foglalkoztatás terén a ruházati ipar megőrizte a domináns szerepét és a textilipar második helyezése is stabil maradt, viszont a bőrfeldolgozás marginális szereplőből jelentőssé lépett elő, és napjainkra megelőzte súlyában a lábbeligyártást (2. táblázat). Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy az iparág zsugorodásával mindinkább megfigyelhető az al- és szakágazati szintű adatok néhány kiemelkedő nagyvállalattól függése: ezeknek a szereplőknek az ingadozó teljesítménye vagy – miként arra utaltam – statisztikai besorolásának változása rányomja a bélyegét az egyes al- és szakágazatok mutatóira. A textil- és a ruházati iparban ilyen szereplőknek számít egy-egy nagy, megváltozott munkaképességű dolgozókat vagy fogvartottakat alkalmazó vállalat. Az Opten adatbázisa szerint például 2023-ban a „Háztartási textiláru és konfekcionált

1. táblázat: Alágazati dinamikák a magyar könnyűiparban, az összes árbevétel volumenindexe és az alkalmazásban állók száma alapján (a 2000. évi érték százalékában); adatok forrása: KSH

	Összes árbevétel (százalék)						
	2000	2004	2008	2012	2016	2020	2024
Textilipar	100	74	48	58	58	61	59
Ruházati ipar	100	97	57	39	38	29	27
Bőrfeldolgozás	100	92	439	328	648	363	412
Lábbeligyártás	100	56	58	67	51	38	27
Összesen	100	83	68	61	70	54	52
	Alkalmazásban állók (százalék)						
	2000	2004	2008	2012	2016	2020	2024
Textilipar	100	86	50	41	36	20	20
Ruházati ipar	100	67	37	28	28	26	22
Bőrfeldolgozás	100	83	120	67	121	97	89
Lábbeligyártás	100	50	37	35	33	22	17
Összesen	100	70	43	34	34	26	23

Összes és export árbevétel alatt az értékesítés nettó árbevétele értendő.

2. táblázat: A különböző alágazatok súlya a magyar könnyűiparban, az összes árbevétel értéke és az alkalmazásban állók száma alapján (százalék); adatok forrása: KSH

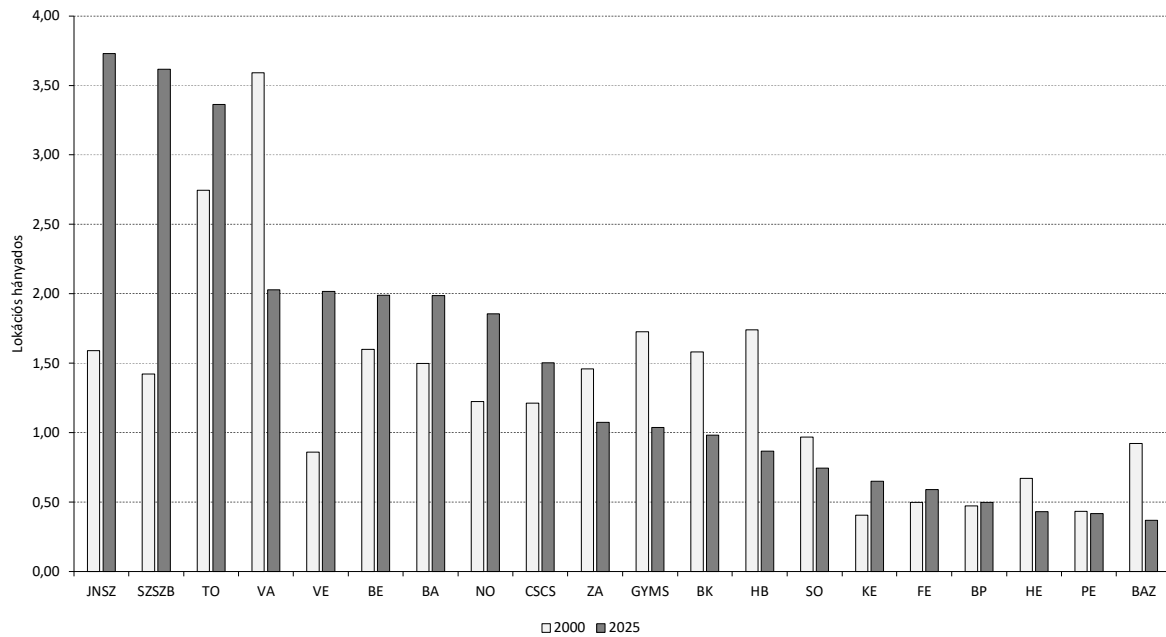
	Összes árbevétel (százalék)						
	2000	2004	2008	2012	2016	2020	2024
Textilipar	37	32	24	34	28	39	42
Ruházati ipar	47	54	39	28	24	24	22
Bőrfeldolgozás	4	4	23	20	35	24	26
Lábbeligyártás	13	10	13	18	13	13	10
Összesen	100	100	100	100	100	100	100
	Alkalmazásban állók (százalék)						
	2000	2004	2008	2012	2016	2020	2024
Textilipar	26	32	30	31	28	20	23
Ruházati ipar	55	53	47	46	45	54	52
Bőrfeldolgozás	3	4	9	7	12	12	13
Lábbeligyártás	16	11	13	16	15	13	12
Összesen	100	100	100	100	100	100	100

Összes árbevétel alatt az értékesítés nettó árbevétele értendő.

textiláru gyártása” (1392) szakágazat legalább 5 főt foglalkoztató cégeinél alkalmazottak kétharmada a Kézmű Közhasznú Nonprofit Kft. dolgozója volt. Hasonló kitettség jellemző az extrém szervezeti koncentrációt mutató bőrfeldolgozó iparban („Táskafélék, nyerges áru, szijazat gyártása bármely anyagból” – 1512), ahol az árbevétel 80-85%-át is csupán 4-5 cég jegyzi.

A könnyűipar zsugorodása térben egyenlőtlen folyamat. Bár nincs olyan vármegye, amely jobban szerepelt volna 2025-ben, mint az ezredfordulón, azért az iparág foglalkoztatási szerepének erodálásában vannak különbségek. Abszolút értékben kifejezve Budapest (16.000+) után Vas (11.000+), Hajdú-Bihar és Győr-Moson-Sopron (8.000+), illetve Bács-Kiskun (7.000+) vesztette a legtöbb könnyűipari munkahelyet. Sokkal szerényebb mértékű volt az iparág zsugorodása Szabolcs-Szatmár-Bereg és Jász-Nagykun-Szolnok vármegyékben, amelyek így Budapest után a legnagyobb iparági foglalkoztatókká léptek elő. A főváros esetében ma is tetten érhető a felfelé torzító székelyhatás: a Budapesten székhellyel bejegyzett cégek gyártóüzemei gyakran vidéken működnek és ott kínálnak foglalkoztatási lehetőségeket, miközben a főváros iparági foglalkoztatási adatait növelik. A fővárosi székhelyű vállalkozások így 18%-át, míg Szabolcs-Szatmár-Bereg 14%-át, Jász-Nagykun-Szolnok

pedig 10%-át adta a könnyűipari foglalkoztatásnak 2025 derekán. A két kiemelt vármegye esetében a külső és belső periféria élőmunka-igényes iparágak megmaradása szempontjából előnyösebb viszonylagos munkaerőbősége és olcsó munkaereje emelhető ki. Emellett mindkét vármegye székhelye (Nyíregyháza és Szolnok) képes volt külföldi működőtőke-befektetéseket is vonzani az iparágban, és e körülménynek (is) köszönhetően a könnyűipari keresetek helyi átlagtól történő elmaradása ezekben a térségekben a legkisebbek közé tartozik (Molnár, Mészáros, Nagy 2023). Az alábbi ábra *lokációs hányados* értékei a textil-, ruha-, bőr- és lábbeligyártó ipar különböző mértékű felül- vagy alulreprezentáltságát mutatják Budapest és a vármegyék foglalkozási szerkezetében. Az iparág kisebb mértékű zsugorodását mutató térségek (pl. Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Tolna) lokációs hányadosai jelentősen növekedtek: a három megnevezett éllovas vármegye foglalkozási szerkezetében az országos átlaghoz képest legalább háromszoros felülreprezentáltságot mutat a könnyűipar. Ugyanakkor, az iparági foglalkoztatás nagyarányú leépülését mutató térségek (pl. Vas, Hajdú-Bihar, Győr-Moson-Sopron, Bács-Kiskun) a lokációs hányados értékeik tükrében is jelentős pozícióvesztést mutatnak (2. ábra).

2. ábra: Lokációs hányados értékek a könnyűiparban alkalmazottak száma alapján; adatok forrása: KSH

A feljebb lépés dimenziói

Az upgrading egyre terebélyesedő szakirodalmi fogalom különböző megközelítéseit ismeri. Legrégebbre visszanyúló gyökere az iparági vagy *gazdasági feljebb lépés* fogalmának van, mely nagyobb hozzáadott érték előállítását, a tevékenységek tudástartalmának növelését jelenti, valamint elmozdulást olyan piaci rések felé, ahol komolyabbak a belépési korlátok. Ez a szerkezetváltás megvalósulhat a gyártási folyamatok, az előállított termékek, illetve a termelési hálózatokban ellátott funkciók terén is, bizonyos esetekben pedig iparágak vagy értékláncok közötti váltásban csúcsozódik ki (Humphrey, Schmitz 2002). Nemzetközi tapasztalatok szerint a könnyűipar hálózataiban a gyártási folyamatok és az előállított termékek terén tapasztalható leggyakrabban feljebb lépés (Navas-Alemán 2011; Tokatli 2013). A funkcionális feljebb lépés bonyolultabb és gyakran nem is egyértelmű: Kelet-Közép-Európa vállalkozásainak nemzetközi termelési hálózatokba kapcsolódása inkább visszalépést (downgrading), a gyártó pozíciójába történő visszazorulást eredményezett (Fernandez-Stark et al. 2011; Plank, Staritz 2015). Terepi tapasztalataink szerint a Magyarországhoz hasonló, könnyűipari hálózatokból kiárazódó félperiférikus lokációk esélye a hosszabb távú bennmaradásra elsősorban a *funkcionális és/vagy az iparágak / értékláncok közötti feljebb lépés* függvényében alakul (Molnár et al. 2025).

Míg előbbi a hazai könnyűipar szimpla gyártó szerepéből történő kimozdulását, saját termékek, márkák és piacok kialakítását, sőt, saját termelési hálózatok felépítését feltételezi, addig utóbbi a divatiparon túlmutató, jobboldalra (autóipari, bútorigari, lakástextil stb.) termékek felé történő szerkezetváltást foglalja magába. Mindkét folyamat értelmezhető *vállalati (mikro) és nemzetgazdasági (makro) léptékben*. Első esetben a gyártó cég maga tesz erőfeszítéseket a saját termékek és márkák felépítésére és egyetlen vállalkozás keretei között integrálja az értéklánc gyártáshoz kapcsolódó és gyártáson túlmutató elemeit, vagy pedig hajt végre diverzifikációt és kapcsolódik be különböző iparágak értékláncaiba. Máso-

dik esetben a hazai gyártók belföldi termék- és márkáépítőikkel (designer vagy kereskedő cégekkel) kapcsolódnak össze, így a funkciók kiterjesztése nem egyetlen vállalkozás, hanem a nemzetgazdaság egésze szintjén valósul meg (hasonló célt fogalmaz meg a divatipari stratégia is). Illetve, a diverzifikáció is megvalósulhat egyetlen vállalkozáson túlmutatóan, a nemzetgazdaság egésze szintjén. Ebben az esetben a divatipari gyártók más típusú termékek értékláncaiba integrálódtak könnyűipari szereplőkkel egészülnek ki. De milyen adatokkal ragadható meg e kétféle feljebb lépés?

Tekintettel a *bérmunka* kulcsszerepére a könnyűipar rendszerváltás utáni szerkezetváltásában, az érintett szereplők nemzetközi termelési hálózatokba kapcsolódásában (Szanyi 2001), az erre vonatkozó adatok elemzése adhat támpontokat a funkcióváltásról. A vállalkozások *funkcionális feljebb lépése* a többnyire kizárólagos gyártó tevékenységet jelentő bérmunka szerepének csökkenését feltételezi. Ugyanakkor, a nemzetgazdasági szintű funkcionális feljebb lépés nem zárja ki a magasabb bérmunkarányt a belföldi árbevételben, hiszen ebben az esetben számos gyártó hazai megrendelőnek dolgozik, többnyire bérmunka keretében. Ezt a tendenciát nagyban felerősítheti, hogy a gyártáson túlmutató funkciók gyakran a gyártóktól elkülönülten, divat- és formatervezés szakágazatban vagy nagy- és kiskereskedelemben regisztrált vállalkozások tevékenységében jelennek meg (Dobos 2024; Molnár et al. 2023). Az alábbi táblázatban látható, hogy a könnyűipari gyártók egyharmada mindmáig érintett a bérmunkában, miközben az iparág *exportjának és belföldi árbevételének* alacsonyabb és *csökkenő hányadát* adják az ilyen típusú megrendelések. Még nagyobb a visszaesés, ha az 1990-es évek magasabb bérmunkarányával hasonlítjuk össze napjaink jellemző viszonyait. A ruházati iparban és a lábbeligyártásban ma is elterjedtebb a bérmunka mind nemzetközi, mind hazai relációban, azonban a bőripar esetében kettősség mutatkozik: míg a külföldi leányvállalatok által meghatározott exportban marginális a bérmunka szerepe, addig a legalább egy nagyságrenddel kisebb belföldi értékesítésben viszonylag magas arányok is kialakulhatnak. Ez arra

utal, hogy létezik a bőripari cégeknek egy olyan csoportja, amely hazai megrendelők és/vagy külföldi cégek Magyarországon működő leányvállalatainak alvállalkozójaként dolgozik (3. táblázat). Ugyanakkor, a belföldi bér munka arányának csökkenése valamennyi érintett alágazatban arra enged következtetni, hogy a hazai márkák és gyártókapacitások összekapcsolódása mérsékelt, illetve a külföldi piacokra irányuló gyártás érdekében korábban kialakult többszintű bér munkahálózatok szét-esőben vannak.

Az iparágak vagy értékláncok közötti mozgás statisztikai adatok tükrében történő megragadása akkor lehetséges, ha a szerkezetváltásnak számbavételi következményei vannak, azaz az érintett vállalat fő tevékenységének szakágazati vagy akár alágazati besorolása megváltozik. Hasonló kijelentés tehető a nemzetgazdasági léptékű folyamatokról: ebben az esetben az újonnan induló, illetve dinamikusabb könnyűipari cégek szakágazati vagy alágazati megoszlása markánsan eltér a meglévő állomány összetételétől, növekvő súlyuk leképeződik a hozzáférhető adatokban. A 4. táblázat a két folyamat eredőjeként értelmezhető: az árbevétel al- és szakágazatok szerinti megoszlásának változása egyszerre következménye vállalatok változó besorolásának, illetve az új/dinamikusabb teljesítmények korábban kevésbé meghatározó al- és szakágazatokban történő megjelenésének. Az adatok egyébként jelentős értékláncok közötti váltásra utalnak. Míg az ezredfordulón a felsőruházat gyártása (1413), a lábbeligyártás (1520), a konfekcionált textiláru gyártása (1392) és az alsóruházat gyártása (1414) voltak a domináns (10%-ot elérő arányú) szakágazatok, addig napjainkra a táskafélék, szijazat gyártása (1512), a konfekcionált textiláru gyártása (1392) és a lábbeligyártás (1520) vették át a vezető pozíciókat. Bár nem tartoznak a legnagyobb árbevétellel bíró szegmensek közé, figyelemre méltó néhány speciális textilipari szakágazat – pl. kötéláru gyártása (1394), nem szőtt textiláru és termék gyártása (1395), műszaki textiláru gyártása (1396) – megerősödése, felső- és alsóruházat gyártásával összemérhető súlya.

Közös jellemzője a messze legnagyobb árbevétellel bíró bőrfeldolgozásnak és az utóbb felsorolt textilipari szakágazatoknak, hogy a vizsgált időszakban leginkább itt jelentek meg a külföldi működő tőke beruházásai, és zsugorodó iparágon belül megfigyelhető relatív felértékelődésük hátterében tényleges növekedés is van. A bőrfeldolgozó ipar árbevétel és foglalkoztatás alapján vezető öt vállalkozása a szűkebb terület nettó árbevételének több mint 80%-át, alkalmazásban állóinak kétharmadát adta 2023-ban: az öt cég között három külföldi autóiipari beszállító, egy külföldi bőrönd- és táskagyártó vállalkozás, illetve egy mindkét iparág számára bér munkázó hazai vállalkozás szerepelt. Ez a példa jól mutatja, hogy bizonyos esetekben még a szakágazati szint sem feltétlenül elegendő a belső szerkezetváltási folyamatok megragadásához. A felvázolt kép jól kifejezi a magyar könnyűipar ruházati iparon kívüli, műszaki-technológiai szegmensek irányába történő elmozdulását (Molnár 2021; Molnár et al. 2023a). Ha létezik a könnyűipar átalakulásának divatipari fókuszú dél-európai és technológiai-funkcionális karakterű észak-európai „útja”, akkor a hazai szerkezetváltás trendje inkább az utóbbi irányba látszik mutatni.

Joggal vetődhet fel azonban a kérdés, hogy a fent vázolt funkcionális feljebb lépés és iparágak / értékláncok közötti mozgás eredményeként jutott-e előrébb a magyar könnyűipar az iparág európai munkamegosztási rendszerében? A válasz megadása érdekében a megfelelő alágazatok német mutatóihoz hasonlítottam a munkatermelékenységre és a munkavállalói juttatásokra vonatkozó magyarországi adatokat. Előbbi a termék- és tevékenység szerkezetben, illetve a gyártási folyamatokban (technológiákban) kifejeződő gazdasági feljebb lépés eredőjeként értelmezhető, míg utóbbi a társadalmi feljebb lépés (Barrientos et al. 2011) egyik – nem kizárólagos – indikátora. Mindkét mutató esetében megállapítható a különböző alágazatok eltérő mértékű elmaradása és változó ütemű közeledése a németországi átlagértékekhez képest, mely ugyanakkor bizonyos esetekben jelentős ingadozásokkal és a munkavállalói juttatások következtében nagyobb mértékű leszakadásával párosul (3-4. ábra).

3. táblázat: A bér munka aránya a magyar könnyűiparban; adatok forrása: KSH

	Gyártók darabszáma (százalék)									
	2008	2010	2012	2014	2016	2018	2020	2022	2024	
Textil	22	23	19	12	17	21	19	17	16	
Ruha	43	48	45	40	44	43	43	44	40	
Bőr	30	37	39	32	40	41	28	26	30	
Lábbeli	34	34	31	32	36	39	34	41	42	
Összes	35	38	36	31	36	36	34	33	31	
	Export árbevétel (százalék)									
	2008	2010	2012	2014	2016	2018	2020	2022	2024	
Textil	8	5	4	3	10	4	4	3	5	
Ruha	38	43	43	41	44	45	46	44	42	
Bőr	1	1	1	0	0	0	0	0	0	
Lábbeli	24	22	21	22	27	28	30	32	36	
Összes	16	15	14	11	13	12	12	12	12	
	Belföldi árbevétel (százalék)									
	2008	2010	2012	2014	2016	2018	2020	2022	2024	
Textil	3	4	3	2	2	2	2	1	1	
Ruha	20	27	25	17	15	16	13	15	9	
Bőr	3	9	7	13	19	37	33	14	2	
Lábbeli	33	29	21	22	10	13	11	14	15	
Összes	14	19	16	12	10	12	9	8	6	

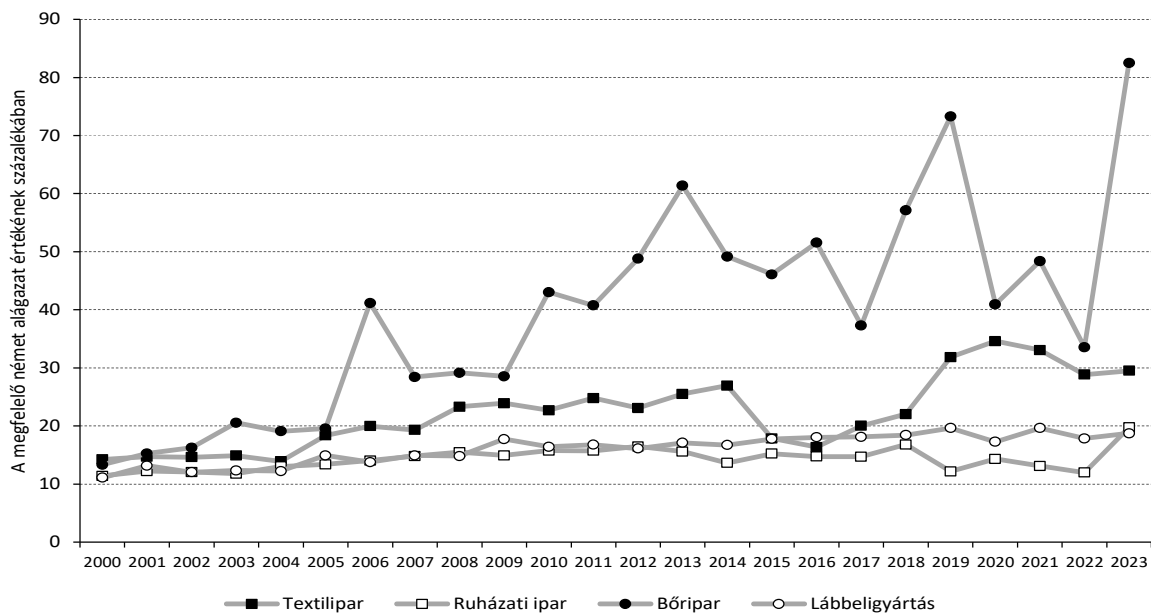
Export és belföldi árbevétel alatt az értékesítés nettó árbevétele értendő.

4. táblázat: Az összes árbevétel megoszlása a könnyűipar szakágazatai szerint (%); adatok forrása: KSH

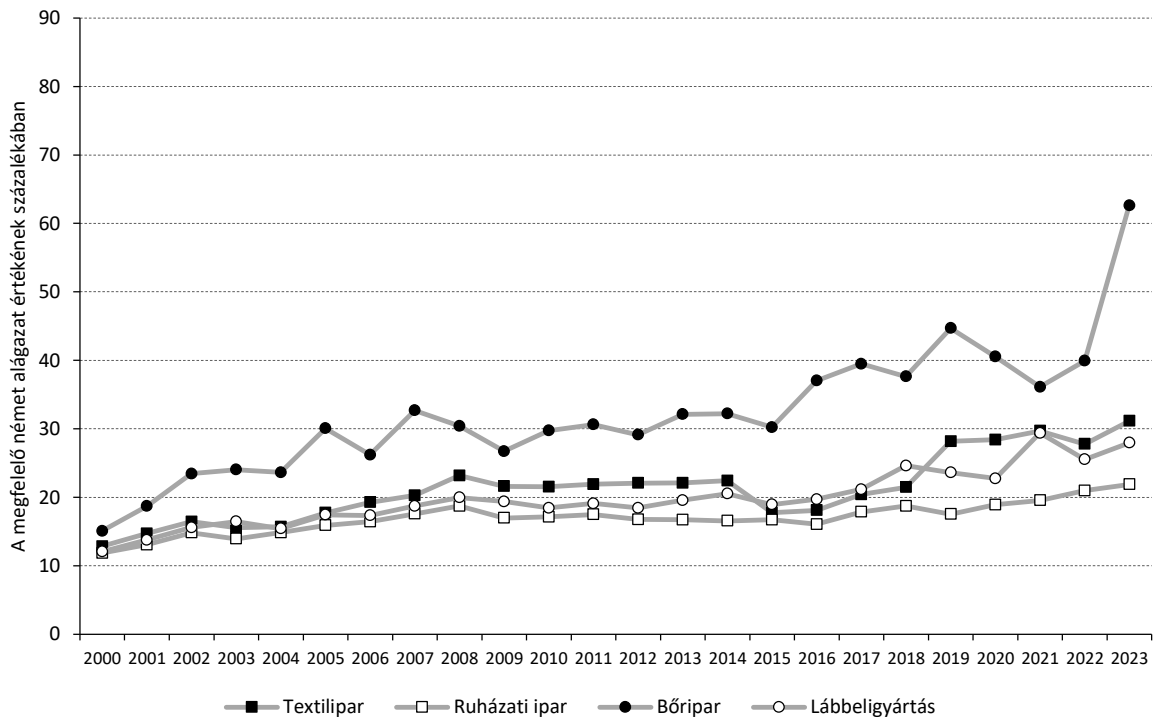
	Összes árbevétel (%)						
	2000	2004	2008	2012	2016	2020	2024
13	37	32	24	34	28	39	42
1310	7	7	6	7	4	4	3
1320	9	7	5	5	4	5	5
1330	0	2	1	0	1	0	0
1391	1	1	0	1	0	0	0
1392	11	6	6	9	12	12	13
1393	1	1	0	0	0	2	3
1394	0	0	0	1	1	8	6
1395	2	1	2	4	4	4	5
1396	0	0	0	7	1	2	4
1399	5	7	2	1	1	1	2
14	47	54	39	28	24	24	22
1411	0	0	0	0	0	0	0
1412	3	3	3	3	3	4	4
1413	29	37	21	11	10	9	8
1414	10	9	9	8	5	5	5
1419	2	3	3	4	4	4	3
1420	0	0	0	0	0	0	0
1431	0	1	1	0	0	0	0
1439	2	2	3	2	2	2	1
15	16	14	37	38	48	37	36
1511	0	0	1	0	0	0	0
1512	2	4	22	20	35	24	26
1520	13	10	13	18	13	13	10
CB	100	100	100	100	100	100	100

Összes árbevétel alatt az értékesítés nettó árbevétele értendő.

CB: Textilia, ruházat, bőr és bőrtermék gyártása. 13: Textilia gyártása. 1310: Textilszálak fonása; 1320: Textilszövés; 1330: Textilkészítés; 1391: Kötött, hurkolt kelme gyártása; 1392: Konfekcionált textiláru gyártása (kivéve: ruházat); 1393: Szőnyeggyártás; 1394: Kötéláru gyártása; 1395: Nem szőtt textiláru és termék gyártása (kivéve: ruházat); 1396: Műszaki textiláru gyártása; 1399: Egyéb textiláru gyártása m.n.s. 14: Ruházati termék gyártása. 1411: Bőrruházat gyártása; 1412: Munkaruházat gyártása; 1413: Felsőruházat gyártása (kivéve: munka-ruházat); 1414: Alsóruházat gyártása; 1419: Egyéb ruházat, kiegészítők gyártása; 1420: Szőrme cikk gyártása; 1431: Kötött, hurkolt harisnyafélék gyártása; 1439: Egyéb kötött, hurkolt ruházati termék gyártása. 15: Bőr, bőr-termék, lábbeli gyártása. 1511: Bőr, szőrme kikészítése; 1512: Táskafélék, szíjzat gyártása; 1520: Lábbeligyártás.

3. ábra: Munkatermelékenység a magyar könnyűipar alágazataiban, a megfelelő német alágazatok értékének százalékában; adatok forrása: EUROSTAT

4. ábra: A munkavállalói juttatások egy főre jutó értéke a magyar könnyűipar alágazataiban, a megfelelő német alágazatok értékének százalékában; adatok forrása: EUROSTAT

Hatalmas viszonylagos teljesítményingadozásai ellenére mindkét mutatónál a bőripar látszik leginkább megközelíteni a megfelelő német alágazat teljesítményét (2023-ban 83% és 63%): igaz, ehhez kellett a németországi bőripar utolsó évben tapasztalható igen erős visszaesése is. A ruházati ipar és a lábbelgyártás mutatói ugyanakkor csupán mérsékelt felzárkózást sejtetnek: az Európán belüli munkamegosztás térbeli különbségeket tartósan megőrző hatását, a magyarországi könnyűipar szerkezetének iparági centrumtérsegektől történő jelentős eltérést sugallják. Figyelembe véve a könnyűipar humán erőforrás-helyzetét is, az alapkérdés továbbra is az, hogy *kialakítható-e* olyan termék- és tevékenységszerkezet, technológiai háttér, illetve kereteket adó szabályozási környezet, amely lehetővé teszi fiatalabb generációk számára is vonzerőt jelentő, jobb kereseti lehetőségekben is visszatükröződő munkakörülmények kialakítását az iparágban? A „könnyű bérek” ugyanis jelentős szerepet játszanak a könnyűipari szakmák alacsony presztízsében, és abban, hogy az iparág – zsugorodása ellenére is – humán erőforrás-problémákkal néz szembe.

Összegzés

Írásomban – néhány mutató felhasználásával – a magyarországi könnyűipar ezredforduló utáni dinamikáját elemeztem a legfrissebb, koronavírus-járvány, orosz-ukrán háború, illetve aktuális globális gazdasági feszültségek hatásait is tartalmazó adatok tükrében. Bár az összkép nem különösebben szivderítő, a könnyűipar továbbra is több tízezres munkavállalói háttérére, főként hátrányos helyzetű társadalmi csoportok és periférikus fekvésű térségek életében betöltött jelentős szerepe, egyes

hazai vállalkozások terepi tapasztalatok tükrében is figyelemre méltó alkalmazkodó képessége, valamint az iparági szereplők különböző kezdeményezésekben tetten érhető útkeresési kísérletei okot adnak a *jövőbe tekintésre*. A nemzetközi termelési hálózatokba integrálódott magyarországi könnyűiparra külső és belső tényezők egyaránt hatással vannak. Hosszabb távú jövőjét ugyanakkor elsősorban az határozza meg, hogy a fő fogyasztópiacainak (EU centrumtérsegek, magyarországi intézmények, cégek és magánszemélyek) és a potenciális partnereinek számító hazai márkáépítőknek a rugalmas gyártásszervezést lehetővé tevő (ezért előnyös) földrajzi közelsége tud-e kombinálódni versenyképes költség-képesség arányokkal (Molnár et al. 2025). Utóbbi nagymértékben segítheti egy olyan *iparági (intézményi) környezet* kialakítása, mely képes a könnyűipar szempontjából releváns tudáskészlet megtartására és fejlesztésére, illetve a számos belső korláttal szembesülő hazai kis- és középvállalkozások megújulását nehezítő akadályok áthidalására. A gazdasági és társadalmi feljebb lépés ügye a hazai munkaerőpiaci környezetben egymást kölcsönösen feltételezi: motivált, képzett, friss munkaerő nélkül nincs sikeres *gazdasági feljebb lépés*, míg a termelési hálózatokban elfoglalt hazai pozíció érdemi megváltoztatása nélkül nem tud megvalósulni olyan, jövedelmekben és munkakörülményekben is kifejeződő *társadalmi feljebb lépés*, amely vonzó jövőképet kínál a pályakezdekők számára. Mindez indokolja a turbulens viszonyok között is talpon maradt, sőt, fejlődni képes iparági szereplők feltérképezését, az előttük álló kihívások és az ezekre adott válaszok megismerését, illetve a tapasztalatok alapján olyan konzisztens iparági környezet kialakítását, mely *rendszer szinten* képes hozzájárulni a könnyűipari szerkezetváltás sikeréhez.

Irodalom

- Andersson, J., Berg, A., Hedrich, S., Ibanez, P., Janmark, J., Magnus, K. H. (2018): Is apparel manufacturing coming home? Nearshoring, automation, and sustainability – establishing a demand-focused apparel value chain. McKinsey Apparel, Fashion & Luxury Group.
- Barrientos, S., Gereffi, G., Rossi, A. (2011): Economic and social upgrading in global production networks: A new paradigm for a changing world. *International Labour Review* 150 (3-4): 319–340.
- Dicken, P. (2011): *Global Shift. Mapping the Changing Contours of the World Economy*. Sage, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington D.C.
- Dobos, E. (2022): Réunion? The relocation tendencies of the global supply chain of fashion towards Central-Eastern Europe. In: Ferkelt B. (ed.): *Challenges and alternative solutions in Central Eastern Europe*. Aposztróf, Budapest, 9–27.
- Dobos E. (2024): Megszűnt volna a könnyűipar a rendszerváltás után? Miért nem igaz, hogy nincs a hazai divattervezőknek „háttérpara”? *Magyar Textiltechnika* 77 (3): 6–12.
- Fernandez-Stark, K., Frederick, S., Gereffi, G. (2011): *The Apparel Global Value Chain. Economic Upgrading and Workforce Development*. Duke Center on Globalization, Governance & Competitiveness.
- Fratocchi, L., Di Mauro, C., Barbieri, P., Nassimbeni, G., Zanoni, A. (2014): When manufacturing moves back: Concepts and questions. *Journal of Purchasing & Supply Management* 20 (1): 54–59.
- Hamar J. (2006): Válságtól válságig? A magyar textil- és ruházati ipar helyzete és kilátásai. *Külgazdaság* 50 (6): 44–70.
- Humphrey, J., Schmitz, H. (2002): How does insertion in global value chains affect upgrading in industrial clusters? *Regional Studies* 36 (9): 1017–1027.
- Laki M. (2005): A magyar cipőpiac átalakulása 1989 után, avagy a gyenge pozitív visszacsatolás esete. *Bőr- és cipőtechnika, -piac* 55 (6-7): 191–205.
- Lund, H. B., Steen, M. (2020): Make at home or abroad? Manufacturing reshoring through a GPN lens: A Norwegian case study. *Geoforum* 113: 154–164.
- Molnár E. (2021): A hazai könnyűipar helyzete és fenntarthatósági kihívásai. In: Kokas Palicska, L. (szerk.): *Irányváltás a ruhaiparban. A hazai könnyűipar helyzetértékelése és fenntarthatósági kihívásai*. Magyar Könyvüipari Szövetség, Budapest, 41–71.
- Molnár E., Mészáros M., Nagy Cs. (2023): Egy hagyományos iparág átalakulásának humán dimenziói: a magyar könnyűipar esete. *Educatio* 32 (2): 286–303.
- Molnár E., Mészáros M., Szabó K., Nagy Cs. (2023): Kélet-Közép-Európa változó szerepe a textil-, ruha-, bőr- és lábbeligyártó ipar termelési hálózataiban: Egy hazai kutatás tapasztalatai. *Magyar Textiltechnika* 76 (1): 68–74.
- Molnár, E., Nagy, Cs., Kiss, É. (2025): Between costs and distances: production network integration and regional environment of the Hungarian light industry. *Geoforum* 165. Paper 104368.
- Navas-Alemán, L. (2011): The Impact of Operating in Multiple Value Chains for Upgrading: The Case of the Brazilian Furniture and Footwear Industries. *World Development* 39 (8): 1386–1397.
- Plank, L., Staritz, C. (2015): Global competition, institutional context and regional production networks: up- and downgrading experiences in Romania’s apparel industry. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 8 (3): 421–438.
- Szanyi M. (2001): Bérmunkázás Magyarországon. *Közgazdasági Szemle* 4 (3): 261–277.
- Tokatli, N. (2013): Toward a better understanding of the apparel industry: a critique of the upgrading literature. *Journal of Economic Geography* 13 (6): 993–1011.
- Vanchan, V., Mulhall, R., Bryson, J. (2018): Repatriation or Reshoring of Manufacturing to the U.S. and UK: Dynamics and Global Production Networks or from Here to There and Back Again. *Growth and Change* 49 (1): 97–121.

***